

Ordasi Ágnes

BOMBAMERÉNYLETEK A FIUMEI KORMÁNYZÓSÁG ELLEN (1913–1914)

1913. október 2-áról 3-ára virradó éjjel Fiumét óriási robaj rázta fel álmából. A kormányzósági palota levéltári épületében bomba robbant. A város lakossága megosztott volt abban, hogy kit sejtett a detonáció mögött. Voltak, akik az olasz irredentákra, vagy éppen az anarchistákra gyanakodtak, és a támadást a magyar kormánynak szánt figyelmeztetésként, esetleg megfélemlítésként értékelték. Akadtak azonban olyanok is, akik éppen a kormányzóság összeesküvését vélték felfedezni a váratlan eseményben.

Fiume világháború előtti politikai és társadalmi konfliktusai a magyar történészek előtt kevéssé ismertek. Céлом ezért a magyar kormány, a fiumei kormányzóság, valamint a helyi pártok sajátos viszonyának bemutatása egy konkrét eseménysor kapcsán, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában és a Rijekai Állami Levéltárban őrzött forrásokra, valamint az egykorú magyar és olasz nyelvű sajtó cikkeire alapozva. Munkámban hangsúlyosan kitérek a magyar kormányzatok és a kikötőváros kapcsolatára, valamint az úgynevezett „Fiume-politika” főbb tendenciáinak változó pontjaira és lényeges motívumaira is. Noha kutatásom eredményei csupán részeredmények, és kizárólag egyes hosszas folyamatok kiragadott pillanatait ismertetik, az újabb források bevonásával árnyaltabb kép bontakozhat ki Fiume politikai életéről a folyamatok főbb állomásai és az események percepciója köré rendeződve. Így főként arra keresem a választ, hogy az ábrázolt eseményekben résztvevő személyek milyen szempontok szerint kategorizálták egymást, miként magyarázták az átélt eseményeket, valamint azt, hogy a küzdelmekben szembenálló felek saját tetteiket milyen érvekkel támasztották alá, és ellenfeleik tevékenységét miként magyarázták. Vizsgálódásom körébe bevontam a helyi és a fővárosi sajtó informáló és békítő, vagy éppen dezinformáló és konfliktusteremtő szerepét is.

Előzmények

Az 1913-as merénylet oka és az elkövetők kiléte az egész fiumei közéletet foglalkoztatta, a helyi sajtó terjedelmes, sokszor provokatív cikkei pedig még feszültebbé tették Fiume és a központi kormány amúgy is feszült viszonyát. A konfliktust

Wickenburg István¹ kormányzó és Riccardo Zanella,² az Autonóm Párt (Partito Autonomo) vezetőjének személyes nézeteltérései tovább mélyítették. Wickenburg Khuen-Héderváry Károly, majd a Tisza István miniszterelnök híveként legfőbb feladatának az állami tekintély érvényre juttatását tekintette, s élesen szembe helyezkedett a fiumei autonómia sérthetetlenségét hirdető radikálisabb helyi politikai irányzatokkal. Merev politikai felfogása már kormányzói kinevezésekor,³ 1910-ben megnyilvánult, amikor több fórumon kijelentette, hogy a fiumei képviselőtestület előtt saját beiktatási ünnepségén sem hajlandó megjelenni.⁴ A városi képviselőtestület a sértésre Wickenburg legitimitásának megkérdőjelezésével felelt, mire a kormányzó feloszlatta a testületet.⁵ A kormányzó ettől fogva az újabb községi választásokon diadalmaskodó, a város mérsékeltbb elemeit magában foglaló Lega Autonoma⁶ nevű pártra alapozta politikáját.⁷

Az ellentét azonban nem valamely új keletű nézeteltérés következményeként jelent meg a város közéletében: a központi hatalommal való szembehelyezkedés ekkor már csaknem két évtizedes múltra tekintett vissza. Ennek egyik sarkalatos pontját a határrendőrség bevezetése, valamint a városi rendőrség államosításának kérdése jelentette.⁸

¹ Gróf Wickenburg István (1859–1931) 1910 novemberétől 1917-ig Fiumei kormányzó, előtte a kormányzósági tanács közigazgatási előadója és kormányzó-helyettese. Felesége, Pückler-Limpurg Mária Zsófia grófnő szoros kapcsolatot ápolott Chotek Zsófiával, az Osztrák–Magyar Monarchia trialista átalakítását szorgalmazó Ferenc Ferdinánd trónörökös feleségével.

² Riccardo Zanella (1875–1959) fiumei politikus, a városi autonómia védelmezését hirdető Autonóm Párt vezetője, Fiume országgyűlési képviselője (1905–1906, 1906–1910), a Fiumei Szabadállam (első) elnöke (1921–1922).

³ Miniszterelnök Wickenburg István fiumei kormányzóvá történt kinevezése tárgyában. Bp., 1910. nov. 17. Državni arhiv u Rijeci. Kormányzósági iratok. Elnöki iratok. (a továbbiakban: DAR JU 5. Eln. ir.) 324./1910. 6508. M.E.I.; Wickenburg István kormányzói kinevezése tárgyában legalázatosabb felterjesztés. Bp., 1910. okt. 3. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) Miniszterelnöki Levéltár (a továbbiakban: K 26) 920. cs. 1911. XXVII. t. 6399/1910. (1035/1911. a. sz.)

⁴ Il nuovo Governatore. La Bilancia, 1910. november 22.; Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója VI. Bp. 1911. 131. országos ülés. (1911. március 30.)

⁵ Közigazgatási bíróság a miniszterelnöknek a fiumei képviselőtestület feloszlatása tárgyában. MNL OL K 26 947. cs. 1912. XXVII. t. 94/1912. (94. a. sz.); Az 1911. ápr. 22-i Minisztertanácsi ülés jegyzőkönyv kivonata. MNL OL K 26 947. cs. 1912. XXVII. t. 3290/1911. (2538. a. sz.) 7/MT. A feloszlatást a városi statútum 27. §-a értelmében a miniszterelnök rendeli el és a kormányzó hajtja végre.

⁶ Michele Maylender vezetésével létrejött, a fiumei közélet mérsékeltbb elemeit tömörítő heterogén pártszervezet. Legfontosabb egyesítő elvük az Autonóm Párt politikájának elutasítása és a kormánnyal egy módus vivendi kialakítására való törekvés. Legjelentősebb tagjai: Antonio Vio jr. – országgyűlési képviselő, Francesco Vio – podestà.

⁷ Wickenburg István kormányzó a belügyminiszternek Corossacz választott polgármester megerősítése tárgyában. Fiume, 1914. jún. 7. DAR JU 5. Eln. ir. 177./1914.

⁸ 1913. jún. 27-i Minisztertanácsi ülés jegyzőkönyv kivonata. MNL OL K 26. 1042. cs. 1915. XXVII. t. 6605/1913 (3028. a. sz.) 13/MT.; Belügyminiszter a miniszterelnöknek a fiumei rendőrség államosítása tárgyában. Másolat. Bp., 1912. nov. 15. MNL OL K 26 1042. cs. 1915. XXVII. t. 6868/1912. 524.sz. res.

A probléma gyökere valójában egészen az 1868-as horvát–magyar kiegyezésig nyúlt vissza, amely elismerte ugyan Fiume corpus separatum (külön test)⁹ mivoltát, azonban autonómiájának törvényi meghatározását elmulasztotta. Ezért a város működését alapvetően az 1872-es statútumnak kellett szabályozni. Ennek értelmében az államhatalmat a mindenkori kormány bizalmasa, a fiumei kormányzó képviselte, amíg az önkormányzat tevékenységét a polgármester (podestà) által vezetett városi képviselőtestület (rappresentanza) irányította, olasz nyelven.¹⁰ Így a képviselőtestület kezelte a község vagyont, igazgatta annak intézményeit és felelt közigazgatási közegeiért, vagyis saját városi rendőrséget működtethetett. Emellett a várost érintő törvények esetében véleményezési jog is megillette, s ez a jogosítvány elvileg biztosította, hogy az állam a kikötővárost csak sajátos viszonyainak tiszteletben tartásával kormányoztathassa.¹¹ Az úgynevezett votum consultativum (tanácsadói jog) a fiumei képviselőtestület számára a magyar kormány központosító törekvéseivel szemben alapvető védekező eszköznek bizonyult, jóllehet érvényre juttatása nem minden esetben sikerült.¹² A statútum, s így a fiumei autonómia szerves részét képező gazdasági, kulturális, valamint államvédelmi jogkörök gyakorlása különösen érzékeny területnek számított, amelyről a rappresentanza semmiféleképpen nem kívánt lemondani, hiszen azzal feladta volna de facto élvezett privilégiumait, különállását. A város hivatalos olasz nyelve, a fiumei autonómia és az abból eredő kiváltságok pedig a fiumano-tudat (vagyis a lokális identitás) megkérdőjelezhetetlen alappilléreinek számítottak. A magyar kormány azonban az állami befolyás minél teljesebb kiterjesztésére törekedett, így óhatatlanul is szembe került a kikötőváros érdekeivel.¹³

A város és állam konfliktusai idővel egyre inkább nemzetiségi síkra (olasz/ fiumei–magyar–horvát) terelődtek. E tény az utókor számára szemléletesen példázza a Giovine Fiume nevű nyíltan irredenta társaság 1905-ös megalapítása,¹⁴ valamint a megírsult fiumei rezolúció nyomán mind gyakoribbá váló utcai

⁹ 1868. évi XXX. tc. 66. §-a alapján Fiume városa és kerülete separatum sacrae regni coronae adnexum corpus, vagyis a magyar koronához csatolt külön testet képezett.

¹⁰ Az 1910-es népszámlálási adatok alapján Fiume nemzetiségi megoszlása: 48,6% olasz, 26,8% horvát és szerb, 13% magyar, 4,7% szlovén, 4,6% német. *Fest Aladár*: Fiume népesedési mozgalma Magyarországhoz való visszacsatolása óta. Földrajzi Közlemények 40. (1912) 7. sz. 137–153.

¹¹ Autonómiák Magyarországon 1848–2000 I. Szerk. Gergely Jenő. Bp. 2005. 57–63., 327–352.

¹² *Ordasi Ágnes*: Fiume és az Autonóm Párt. In: XIII. Országos Grastyán Konferencia előadásai. Szerk. Czeferner Dóra – Mikó Alexandra. Pécs 2015. 202–211.

¹³ Részletesebben lásd *Ordasi Ágnes*: A magyar kormány Fiume-politikája a 19–20. század fordulóján. In: *Natio est semper reformanda*. Tanulmányok a 70 éves Gergely András tiszteletére. Szerk. Anka László et al. Bp. 2016. 335–347.

¹⁴ A Giovine Fiume (Ifjú Fiume) tagjai az Osztrák–Magyar Monarchia által kínált lehetőségek helyett egyre nyíltabban az Olasz Királysághoz való csatlakozást szorgalmazták. *Fried Ilona*: Emlékek városa. Fiume. Bp. 2001. 118–120.

tüntetések.¹⁵ A kormány a megzavarodott közhangulatot – nem utolsósorban gazdasági megfontolásokból – nem nézhette tétlenül, ezért a városi közbiztonság ellenőrzését és biztosítását újfent saját hatáskörbe kívánta rendelni, ám ez a törekvés csak tovább mélyítette az ellentéteket.¹⁶

A határrendőrség felállításáról – melynek fő oka a ki- és bevándorlás felügyelete volt – az 1903. évi VIII. tc. határozott, amely az ország területén ugyan 1906. január 15-én lépett életbe, de a kikötővárosban csak újabb hét év elteltével kezdtek alkalmazni.¹⁷ A Fiume területén szolgálatot teljesítő határszéli rendőr-főkapitányság felállításának folytonos késleltetését a helyi és országos politikai viszonyok rendezetlensége, valamint a fiumei státútum megkerülhetetlensége indokolta.¹⁸

A másik konfliktusforrást az „a külföldieknek a magyar korona országai területén való lakhatásáról szóló” törvénycikk jelentette,¹⁹ amit a határrendőrség 1913. évi 38.000./V. a. számú belügyminiszteri körrendelet alapján hajtott végre.²⁰ Noha a törvény hivatalosan a közrend fenntartására és a gyanús elemek megfigyelésére irányult, a kikötővárosban tartózkodó nagyszámú, gyakran nyíltan irredenta propagandát folytató olasz és osztrák állampolgárokkal szembeni fellépéshez is hatékony eszköznek bizonyult, mivel a törvény értelmében az idegen államok gyanúsnak ítélt alattvalói minden indoklás és bizonyíték nélkül 24 órán belül eltávolíthatóak voltak a városból. Ez a rendelkezés tette lehetővé például Icilio Bacich, anconai ügyvéd, a város egykori alpolgármesterének kiutasítását is.²¹ A városi rendőrség (!) intézkedése azonban még a mérsékeltebb, legista rappresentanza körében is nagy felháborodást keltett. Az ad hoc módon kialakult belpolitikai válság végül utcai tüntetésekkel, Francesco Vio podestà lemondásával,²² majd a rappresentanza folytonos tiltakozásai következményeként a képviselőtestület feloszlatásával, és a fiumei Állandó Bizottmány (a polgármester elnöke alatt üléselő, 10 képviseleti tagból álló közigazgatási szerv) lemondásával

¹⁵ A fiumei rezolúció nem közvetlenül a kikötőváros ügyeire, hanem a horvát viszonyokra és Dalmácia helyzetére vonatkozott.

¹⁶ Nákó Sándor kormányzó a belügyminiszterhez a fiumei rendőrség pénzkezelésének megvizsgálása tárgyában. Fiume, 1909. ápr. 4. MNL OL Belügyminisztériumi Levéltár, rezervált iratok (a továbbiakban: K 149) 64. d. 1909–1910. 516. res. sz.

¹⁷ Belügyminiszter 1913. évi 38.0/V-a. számú körrendelete. Magyarországi Rendeletek Tára 47. (1913) 1032–1068.

¹⁸ Wickenburg István kormányzó, a miniszterelnök és a belügyminiszter táviratai. 1913. márc. 3-tól 1913. ápr. 17-g. DAR JU 5. Eln. ir. ad 102./1913.

¹⁹ 1903. évi V. tc.

²⁰ Belügyminiszter 1913. évi 38.0/V-a. számú körrendelete. Magyarországi Rendeletek Tára 47. (1913) 1071–1167.

²¹ A státútum értelmében a városi alapszabályt kizárólag a képviselőtestület jóváhagyásával lehetett volna megváltoztatni vagy módosítani. Lo sfratto al dott. Icilio Baccich! La Voce del Popolo, 1913. június 10.

²² Una seduta storica della Rappresentanza municipale. La Voce del Popolo, 1913. június 14.

ért végett.²³ A helyzetet súlyosbította, hogy Wickenburg királyi biztosként az új községi választások kiírásáig magához vonta a tanács jog- és feladatkörét.²⁴

Ilcilio Bacich esete, a határrendőrség felállítása, valamint a képviselőtestület újabb feloszlata szükségyszerűen maga után vonta a legista és az autonomista elemek egymáshoz való közeledését,²⁵ miközben az 1912-ben feloszlattott irredenta Giovine Fiume is szervezkedni kezdett.²⁶ Ilyen körülmények közt került sor a kormányzói palota melletti robbantásra.

Az 1913. október 2–3-ai robbantás

Noha a kormánypárti magyar sajtó következetesen igyekezett felnagyítani a kormányzói levéltár mellett 1913. október 2-án éjjel felrobbant bomba okozta veszteségeket, Késmárky Dezső határrendőrségi tanácsos jelentéséből világosan kitűnik, hogy a robbanás bár tekintélyes károkkal járt, de nem okozott helyreállíthatatlan veszteségeket.²⁷ Kankovszky István, a fiumei kormányzói tanács miniszteri tanácsosának beszámolója szerint egy ilyen bomba zárt helyiségben felrobbanva az egész épületet képes lett volna romba dönteni, de mivel a detonáció nyílt térben történt, csak az irattári ablak kereteit és a környező falat rongálta meg. A hatósági és a kormányzói jelentéseket a Miniszterelnökség 1913. évi zárszámadása is megerősíti, amelyben rendkívüli kiadásként 2999 forint és 32 fillér közigazgatásilag utalványozott összeget vezettek be az anyagi károkkal kapcsolatban.²⁸

Bár felmerült, hogy a merénylet elsősorban a kormányzó személye ellen irányult, a detonáció helye, valamint az a több forrással alátámasztott tény, hogy Wickenburg a merénylet ideje alatt Csehországban, Wischauban tartózkodott, cáfolja azt a feltételezést, hogy valójában a kormányzó életére kívántak volna törni. Miután tudott volt, hogy a bizalmas, fontosabb ügyiratokat – mindenekelőtt a községi választói névjegyzékek ellen beadott felszólalásokat és az azokkal

²³ Il veto del governo ai decisi della Rappresentanza. La Voce del Popolo, 1913. június 15.

²⁴ 1913. júl. 11-i Minisztertanácsi ülés jegyzőkönyv kivonata. MNL OL K 26 1042. cs. 1915. XXVII. t. 6658/1913. (3028. a. sz.) 14/MT.

²⁵ Wickenburg István kormányzó a belügyminiszternek Corossacz választott polgármester megerősítése tárgyában. Fiume, 1914. jún. 7. DAR JU 5. Eln. ir. 177./1914.

²⁶ Belügyminiszter a „La Giovine Fiume” nevű egyesület feloszlata tárgyában. Bp., 1912. jan. 27. MNL OL K 26 1042. cs. 1915. XXVII. t. 431/1912. (291. a. sz.).

²⁷ Fiumei kormányzóság a miniszterelnöknek a fiumei kormányzóság hivatali épülete ellen elkövetett bombamerénylet tárgyában. Fiume, 1913. okt. 7. MNL OL K 26 995. cs. 1914. XXVII. t. 6647/1913. (6647. a. sz.) 427.eln.

²⁸ A kormányzó a robbanás okozta károk utáni munkákra eredetileg kiutalt 2299 korona 52 filléren túl további 7–800 koronát igényelt, és így összesen 3000 korona póthitelt kért a Miniszterelnökségtől Wickenburg István kormányzó a Miniszterelnöknek. Bp., 1913. nov. 19. MNL OL K 26 995. cs. 1914. XXVII. t. 7672/1913. (6647. a. sz.) 476. eln.; Az M. Kir. Legfőbb Állami Számvevőszék jelentése az 1913. évi zárszámadról. Bp. 1914. 267.

kapcsolatos iratokat – nem a kormányzóság általános irattárában őrizték,²⁹ az a feltételezés is több mint kétséges, hogy a támadás bizonyos okmányok megsemmisítésre irányult.³⁰ A rendőrség a kivitelezést illetően arra a következtetésre jutott, hogy a merénylő megvárta, hogy a kormányzói palota előtt felállított rendőrőrs befejezze éjjeli őrzését, majd átmászva a kőkerítésen a bombát az irattári ablak párkányára helyezte. A jelentés szerint az elkövető feltehetően nem tudta, vagy nem vette figyelembe, hogy a házban családjaival két hivataloszlaga is lakik.³¹

A helyi kormányzóságot a merénylet körülményeinél és a keletkezett károknál jobban foglalkoztatta az elkövetők kiléte. A szakértők megállapították, hogy Fiumében a bomba elkészítéséhez nem álltak rendelkezésre megfelelő eszközök, ezért az Triesztből vagy Pólából származhatott.³² A hatóságok gyanúja egyértelműen az olasz irredentista mozgalomra terelődött.³³

A kormányzó Sándor János belügyminisztertől a tettes nyomravezetőjének 2000 korona jutalmat kért, melyet azonban csak eredményesség esetén lett volna hajlandó kiutalni.³⁴ A városi és állami hatóságok párhuzamosan nyomoztak az ügyben; elsősorban a munkások és a határon átkelő személyek előállítására összpontosítottak, de eljárásuk nem vezetett eredményre. Az olasz és a magyar lapok alkalmatlansággal, vagy éppen a valóság szándékos eltitkolásával vádolták a másik fél hatóságait. (A később olasz nemzeti hősként tekintett tetteket csak évek múlva sikerült azonosítani.) A merényletet – úgymond – a fiumei autonómia védelmében Luigi Cussar, a Giovine Fiume egyik prominens személyisége, valamint Francesco Drenig és Giorgio Gerngross követték el.³⁵

További konfliktusok

Mivel a lapok folyamatosan napirenden tartották a merénylet kérdését, az elmentét tovább mélyült a kormányzóság és az autonomisták között. Wickenburg a közhangulat megnyugtatását a községi választások kiírásától remélte, jöllehet számított a fiumeiek sajátos „bosszúhadjáratára”. A kormányzó a választásokat

²⁹ Kormányzóság Késmárkynak, a határszéli rendőrkapitányság vezetőjének. Fiume, 1913. okt. 7. DAR JU 5. Eln. ir. 426./1913.

³⁰ Dopo l'attentato al governo politico. Le dichiarazioni del prof. Zanella. La Voce del Popolo, 1913. október 5.

³¹ Fiumei kormányzóság a miniszterelnöknek és a belügyminiszternek a kir. kormányzóság hivatali épületek ellen intézett bombamerényletről. Fiume, 1913. okt. 6. DAR JU 5. Eln. ir. 427./1913.

³² Merénylet a kormányzóság épülete ellen. Budapesti Hírlap, 1913. október 4.

³³ Fiumei kormányzóság a miniszterelnöknek és a belügyminiszternek a kir. kormányzóság hivatali épületek ellen intézett bombamerényletről. Fiume, 1913. okt. 6. DAR JU 5. Eln. ir. 427./1913.

³⁴ Belügyminiszter számjeles távirata Wickenburg István kormányzónak a fiumei bombamerénylet tárgyában. Bp., 1913. okt. 13. MNL OL K 149 62. d. 2265/1914. res. (2176. a. sz.).

³⁵ *Silvino Gigante*: Storia del comune di Fiume. Firenze 1928. 154–156.

1914. február 28-ára írta ki, s közben igyekezett minden eshetőségre felkészülni. Az egyik központi vitatémát a megalakuló képviselőtestület esetleges feloszlatására vonatkozó előzetes felhatalmazás kérdése jelentette. A belügyminiszter úgy vélte, hogy a felvetésnek még a lehetőségét is távol kell tartani.³⁶

Eközben az autonomisták és legisták között áthidalhatatlan ellentétek mutatkoztak, jóllehet Bacich kiutasítását követően jól láthatóan megkezdődtek a közeledési kísérletek. Az alkudozások elsősorban a képviselőtestületi helyek körül folytak.³⁷ Bár időnként úgy tűnt, hogy a községi választások során mégis sikerült valamilyen megállapodásra jutni, a fiumei pártok közti megegyezést végül megátolta, hogy bár a legisták számos engedmény megtételére hajlandónak mutatkoztak, a központi kormánnyal nem mertek nyíltan szakítani.³⁸ Míg a legisták orgánuma, a *La Bilancia* már a választással egy időben félreértésként, tévedésként minősítette az autonomistákkal való ideiglenes együttműködést,³⁹ addig a valamivel radikálisabb hangú *Il Popolo* következetlenségéről, a választók összezavarásáról tudósított.⁴⁰ Mindennek következtében a megválasztott legista képviselők lemondtak mandátumukról.⁴¹

A választást követően a két párt közti ellentétek elmérgesedését egy nem várt esemény akadályozta meg: 1914. március 2-ára virradó éjjel Fiumében ismét bomba robbant.⁴²

Az 1914. márciusi merénylet

1914. március másodikán pontban 23:05-kor a kormányzósági palota kertjében újabb bombamerényletet hajtottak végre. Keömley Pál vizsgálóbíró és Giovanni Melocco királyi ügyész azonnal megindították a szükséges vizsgálatokat, amelyek során kiderült, hogy a robbanószer tulajdonképpen nem is bomba, hanem csak egy almanagyságú dinamitpatron volt. Noha a dinamitpatron az épület felrobbantására nem volt alkalmas, bizonyos körülmények közt emberéletre is veszélyes lehetett volna. Ez alapján feltételezték, hogy a

³⁶ DAR JU 5. Eln. ir. 68./1914.

³⁷ Le ragioni che indussero la Lega a non presentare proprie candidature. *La Bilancia*, 1914. február 27.

³⁸ A mandátumát politikai okokra hivatkozva csak Fiume országgyűlési képviselője, dr. Antonio Vio tartotta meg. A fiumei rappresentanza. *Budapesti Hírlap*, 1914. március 8.

³⁹ Confusionismo. *La Bilancia*, 1914. február 28.

⁴⁰ Oggi si vota! *Il Popolo*, 1914. március 3.

⁴¹ I rappresentanti della „Lega” non entrano in Consiglio. *La Bilancia*, 1914. március 7.

⁴² Fiumei kormányzóság a miniszterelnöknek a fiumei kormányzóság hivatali épülete ellen elkövetett bombamerénylet tárgyában. Fiume, 1913. okt. 7. MNL OL K 26 995. cs. 1914. XXVII. t. 6647/1913. (6647. a. sz.) 427.eln.

merénylet egy konkrét személy ellen irányulhatott. A rongálás okozta kár nagyságát 23 koronára becsülték.⁴³

Másnap a *La Voce del Popolo* autonomista napilap 500 koronás jutalmat ígért a támadó leleplezőjének.⁴⁴ Mindeközben a határ- és a városi rendőrség elsősorban az idegen állampolgárságú munkások közt folytatott nyomozást, ami jelentős ellenérzést szült az egész városban.⁴⁵ Egyes elképzelések szerint a merényletet Icilio Bacich rendelte el, hogy bosszút álljon kiutasításáért,⁴⁶ és akár egy esetleges kormányzóság elleni egyéni akciót is elképzelhetőnek tartottak.⁴⁷ Másrésről viszont az is felmerült, hogy a merényletet talán éppen a városi rendőrség államosítása érdekében, a kormányzó tudtával hajtották végre.⁴⁸

A bombatámadás és a körülötte kirobbant sajtóbotrány az olasz–osztrák–magyar viszonyról folytatott abbáziai külügyminiszteri találkozó miatt is meglehetősen kellemetlenül érintette a magyar kormányt.⁴⁹ Az Autonóm Párt azonnal reagált az eseményekre. Riccardo Zanella már március 5-én kelt, Tisza Istvánnak címzett félhivatalos levelében az Autonóm Párt nevében elítélte az „otromba merényletet”. Zanella szerint a támadás a közvélemény előtt rossz fényt vet Fiumére, és megakadályozza a kormány és a párt között megindult közeledést. Vélekedése szerint a támadásnak valójában egyetlen célja lehetett: az Autonóm Párt kompromittálása. Pártja tisztázása érdekében a városatya objektív nyomozást követelt.⁵⁰

A miniszterelnök a fiumei politikus levelének tartalmát Wickenburggal is megosztotta, és Zanella kérésének megfelelően utasította, hogy a nyomozás ideje alatt a kormányzósági és hatósági szervek ne érintkezzenek a sajtóval. Tisza felhívta a kormányzó figyelmét arra, hogy konkrét bizonyítékok hiányában tartózkodjon az Autonóm Párt meggyanúsításától.⁵¹ Wickenburg azonban továbbra is a párt izgató tevékenységéről jelentett, és rámutatott, hogy a *La Voce del Popolo* a támadást a határrendőrség előre megrendezett színjátékaként magyarázza.⁵² Tagadhatatlan, hogy

⁴³ Egyes sajtóforrások szerint 23.04-kor. Una bomba scoppia nel giardino del palazzo governiale! Il Popolo, 1914. március 3.

⁴⁴ L'autore dell' attentato contro il governatore. Ha confessato. La Bilancia, 1914. március 4.

⁴⁵ Mindenki gyanus. Népszava, 1913. október 9.

⁴⁶ Lo scandolo della „bomba” commentato dalla stampa. La Bilancia, 1914. március 6.

⁴⁷ Variazioni sulla bomba. La Bilancia, 1914. március 5.

⁴⁸ La bomba.... Piazza del commercio. Il Popolo, 1914. március 6.

⁴⁹ Wickenburg István kormányzó a honvédelmi miniszternek. Fiume, 1914. okt. 11. DAR JU 5. Eln. ir. 159./1914. 3622. M.E.I. másolat.; Il convegno di Abbazia e la questione di Fiume. La Bilancia, 1914. március 31.

⁵⁰ Riccardo Zanella távirata a miniszterelnöknek. Fiume, 1914. márc. 5. MNL OL K 26 995. cs. 1914. XXVII. t. 1703/1914 (1703. a. sz.) ad 1703/M.E. 1914.

⁵¹ A miniszterelnök magánlevele Wickenburg István kormányzónak. Fiume, 1914. márc. 5. MNL OL K 26 995. cs. 1914. XXVII. t. 1703/1914 (1703. a. sz.) ad 1703/M.E. 1914.

⁵² Wickenburg István távirata a miniszterelnöknek. 1914. márc. 5. MNL OL K 26 995. cs. 1914. XXVII. t. 1703/1914. (1703. a. sz.)

a lap munkatársai erősen bírálták a kormányzó és a határrendőrség működését és kétkeltek abban, hogy a merénylet másnapján letartóztatott férfi lenne a támadás értelmi szerzője, így 1000 koronás jutalmat ígértek az igazi merénylő nyomravezetőjének.⁵³ Noha az autonomisták és legisták közti ellentétek továbbra sem tűntek el, abban mindkét fél egyetértett, hogy az újabb merénylet mindenképp a központi kormány befolyásának erősödését eredményezte.

A bizalmi ember szerepe

A robbantás másnapján a határrendőrség előzetes letartóztatásba helyezett egy 28 éves anconai kőművest, Arduino Bellellit,⁵⁴ aki vallomásában úgy nyilatkozott, hogy a merényletet 500 koronáért egy bizonyos Giovanni Scipioni utasításai alapján követte el.⁵⁵

Giovanni Scipioni személye nem volt ismeretlen a hatóságok előtt. Késmárky szerint a határrendőrséget egy januári pénzhamisítási ügyben Scipioni bizalmas értesülései vezették nyomra, és korábban a császári és királyi 71. gyalogdandár parancsnoksága számára is értékes szolgálatot tett. Emiatt, mikor a fiumei bútorkereskedő egy, a kormányzó ellen tervezett merényletre januárban figyelmeztetett, a határrendőrség hitelt adott az értesülésnek, s további informálódással bízta meg. Scipioni hamarosan arról tájékoztatta megbízóit, hogy az anconai anarchisták vezetője 200 korona ellenében hajlandó lenne elárulni a támadás időpontját és a végrehajtó személy nevét, valamint további 400 koronáért felfedné az értelmi szerzők és megbízói kilétét is.⁵⁶ Miután Wickenburg címére valóban érkeztek fenyegető levelek, a határrendőrség elfogadta a feltételeket.⁵⁷

Scipioni nemsokára arról értesítette a határrendőrséget, hogy a merénylet végrehajtásával egy bizonyos Arduino Bellelli nevű fiumei lakost, egy olasz állampolgárt bíztak meg. Ezután kapcsolatba lépett Bellellivel, akitől megtudta, hogy a

⁵³ Uo.

⁵⁴ 28 éves, Cameranoban született anconai kőműves. L'autore dell' attentato contro il governatore. Ha confessato. La Bilancia, 1914. március 4.

⁵⁵ A Budapesti Hírlap tudósítása alapján Scipioni korábban Amadeo Barbierevel közös fiumei kárpitűzletét úgy adta el, hogy a tartozásokat kiegyenlítettnek tüntette fel. A csalásért a fiumei törvényszék egy év szabadságvesztésre ítélte az elkövetőket, és az olasz állampolgár Scipionit az országból is kiutasította. A budapesti királyi ítélőtábla jóváhagyta az ítéletet, azonban a vádlott ügyvédje semmisítő panaszt adott be. A Kúria végül – figyelembe véve, hogy Scipioni 27 éve Magyarországon lakik és felesége is magyar – megsemmisítette az ítélet kitiltásra vonatkozó részét. Megsemmisített kiltítás. Budapesti Hírlap, 1911. december 7.

⁵⁶ Fiumei m. kir. határszéli rendőrkapitánya a belügyminiszternek. Bombamerénylet. MNL OL K 149 62. d. 1914. 19. res. sz.

⁵⁷ Fiumei királyi kormányzó a Belügyminiszternek. Fiume, 1914. jan. 21. Wickenburg István kormányzó magánlevele a Belügyminiszterhez. Fiume, 1914. jan. 21. DAR JU 5. Eln. ir. ad 106./1914. 90/res.

támadást nem ő, hanem a szintén olasz állampolgár Pasquale Umile fiumei lakos fogja végrehajtani, akinek Bellelli 300 koronát ígért a neki kilátásba helyezett 600 koronából.⁵⁸ A hír hatására a kormányzó elrendelte a kormányzói palota intenzívebb megfigyelését.⁵⁹

A robbanás mégis bekövetkezett. Annak ellenére, hogy a határrendőrség előtt ismert volt a feltételezett tettes személye, nem foghatták el közvetlenül a merényletet követően, mert nem akarták saját bizalmi emberüket kiszolgáltatni az anarchisták bosszújának. Ehelyett abból kiindulva, hogy Umile olasz állampolgárságú, a határrendőrség a kikötőben és nyilvános helyeken a külföldiek ellenőrzésére hivatkozva nyomozást indított. Kiderült azonban, hogy a merényletet mégsem Umile követte el. Scipioni ekkor azzal mentegetőzött, hogy Bellelli csak utólag közölte vele, hogy a támadást mégis neki kellett végrehajtania.⁶⁰

Késmárky március 3-án előállította az elkövetőt, aki azonban vallomásaiban azt állította, hogy a merénylettel Scipioni bízta meg, s 500 koronát ígért neki. Beismerte, hogy előzetesen valóban felkereste Umilét, aki azonban nem merte elvállalni a megbízást. A határrendőrség – bizalmi embere védelme érdekében – Scipionit gyanúsítottként hallgatta ki, aki tagadta az ellene felhozott vádat. A hatóságok úgy sejtették, hogy Bellelli rájött, hogy Scipioni árulta el, s ezért bosszúból ellene vallott.⁶¹ A kormányzó Scipioni tisztázása és a merénylet értelmi szerzőinek leleplezése érdekében kifizette a királyi ügyészségnek az 500 koronás óvadékot, majd a férfit Anconába küldte.

Másnap Scipioni arról értesítette a hatóságot, hogy a meg nem nevezett anarchista vezető 5000 korona ellenében kész átadni az ügy részleteit ismertető dokumentumokat. A határrendőrség ahelyett, hogy válaszolt volna a levélre, feleségén keresztül hazahívta Scipionit. A férfi azonban Anconában maradt, és hamarosan újabb táviratban 4000 korona összeget kért az anarchisták ajánlatára hivatkozva. Azt is javasolta, hogy Beusterien Erik határrendőrségi fogalmazó személyesen keresse fel és kézbesítse a kívánt összeget. A határrendőrség ekkor Scipionit azonnali visszatérésre szólította fel, de az nem jelentkezett többé.

Az ügy felgöngyölítését tovább bonyolította, hogy Giovanni Melocco királyi ügyész felhívta Késmárky figyelmét arra, hogy értesülései szerint Icilio Bacich, Zanella, gróf Coscia fiumei olasz konzul és Riccardo Gigante fiumei ékszerész

⁵⁸ In chiusa di... attentato dinamitaro. Si fa il nome di colui che ricusò di lanciare la bomba per 300 corone. Il Popolo, 1914. március 6.

⁵⁹ La bomba di questa notte. La Bilancia, 1914. március 3.

⁶⁰ Fiumei m. kir. határszéli rendőrkapitányság a belügyminiszternek a bombamerénylet tárgyában. MNL OL K 149 62. d. 1914. 19. res. sz.

⁶¹ Fiumei m. kir. határszéli rendőrkapitányság a belügyminiszternek a bombamerénylet tárgyában. Fiume, 1914. március 16. MNL OL K 149 62. d. 1914. ad. 19. res. sz.

Anconában kapcsolatba léptek Scipionivel.⁶² Az ügyész forrásai szerint az említettek rávették a férfit, hogy vállalja el, hogy Bellelli – a kormányzó és az ügyészség beleegyezésével – az ő megbízásából hajtotta végre a merényletet. Scipioni táviratai így elvileg már Zanelláék tudtával készültek, akik előzetesen minden előkészületet megtettek arra, hogy Beusterient Anconába utazása esetén az olasz rendőrség letartóztathassa. Az ügyész arról is beszámolt, hogy a *La Voce del Popolo* az Autonóm Párt ellehetetlenítése érdekében elkövetett merényletről egy nagyszabású leleplező cikket készül megjelentetni.⁶³

Ezt követően a határrendőrség Scipioni lakásán házkutatást tartott, és megtalálták Scipioni feleségének írt levelét. Ebben tagadta a merényletben való részvételt, és közölte, hogy legkésőbb március 18-án visszatér Fiuméba. Az ellentmondásos információk miatt Késmárky elrendelte Scipioni azonnali letartóztatását, amennyiben az visszatérne Fiuméba.⁶⁴

„La Bomba”⁶⁵

A királyi ügyész által előre jelzett események alig egy héttel később valósággá váltak. 1914. március 23-án a városban Riccardo Gigante egy röpiratot jelentett meg *La Bomba* címmel. Másnap a brosúra szövegét *La verita sul mistero della bomba* címmel Armando Hodnig is leközölte a *La Voce del Popolo* hasábjain.⁶⁶

Gigante Giovanni Scipioni, egy anconai közjegyző előtt tett állítólagos nyilatkozatát ismertette. Eszerint a merényletet Beusterien Erik határrendőrségi fogalmazó találta ki, hogy a határrendőrség a robbantás gyanúját az Autonóm Párt egyes vezetőire terelhesse. Gigante szerint a tervbe a hatóságok Wickenburgot és Késmárkyt is beavatták, akik ezután mindent elkövettek, hogy a terv megvalósuljon. Azzal gyanúsította Beusterient, hogy az álmerényletet karrierizmusból tervezte ki, Késmárkyt pedig azzal, hogy a merénylet végrehajtását és Scipioni letartóztatását szándékosan elmulasztotta. A kormányzó mulasztásának nevezte, hogy bár tudott a készülő merényletről, nem utasította a rendőrséget a merénylet letartóztatására.⁶⁷ Gigante szerint Wickenburg ezzel bebizonyította, hogy

⁶² Uo.

⁶³ Uo.

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ Archivio Museo Storico di Fiume (a továbbiakban: AMSF). Őrzőhely: Róma, Fondo Esodo Giugliano-Dalmata, 64. bis. 4/7. *La Bomba*, 1914. március 23.

⁶⁶ Armando Odenigo (Hodnig) (1885–1969), irredenta újságíró és politikus, a Giovine Fiume egyik vezéralakja, később önkéntesként szolgált az olasz hadseregben. Miniszterelnök a Fiumei M. Kir. Ügyészségnek Gigante Rikárd és Benzan Ferenc szerkesztő ellen megindítandó bűnvádi eljárás tárgyában. Bp., 1914. ápr. 17. MNL OL K 26 995. cs. 1914. XXVII. t. 2953/1914 (2953. a. sz.).

⁶⁷ A kifizetésekre vonatkozó információkat Wickenburg jelentése is megerősíti. Kormányzó a belügy-miniszternek írt levele. Fiume, 1914. jan. 21. DAR JU 5. Eln. ir. 106./1914.

érdekében állt a bűncselekmény végrehajtása, mivel azt személyes ellenségei ellen politikai fegyverként kívánta felhasználni.⁶⁸

A közlemény miatt Riccardo Gigante és Francesco Benzan, a *La Voce del Popolo* felelős szerkesztője ellen „Wickenburg, Késmárky és Beusterien sérelmére elkövetett nyilvános rágalmazás vétsége” címén bünvádi eljárást indítottak.⁶⁹ Ezt hamarosan Zanellára is kiterjesztették.⁷⁰ Zanella egy képviselőtestületi beszédéből ugyanis a határrendőrség és a királyi főügyész arra következtetett, hogy a városatyja egyetért a *La Bomba* című röpirat és a *La Voce del Popolo* cikkek véleményével, és a kormányzóságot gyanúsítja a merénylet kitervelésével. Noha Zanella beismerete, hogy megtartotta a hivatkozott beszédet, annak tartalmáról nem adott felvilágosítást.⁷¹ Az ügy törvényes elbírálását a világháború kitörése megakadályozta. A fiumei kormányzó azonban több esetben is felhívta a belügyminisztérium figyelmét arra, hogy Zanella nyilvános elítélése igen kellemetlen fényt vetne a kormányra az olasz sajtóban.⁷² 1914 őszén az Olaszországgal való jó szövetséges viszony fenntartása még az Osztrák–Magyar Monarchia feltétlen érdekében állt.

Scipioni Anconában

A fiumei merényletek – többek közt az olasz állampolgárokkal való bánásmód miatt – a külföldi sajtó figyelmét is felkeltették. Gigante érveit az olaszországi sajtó is gyorsan átvette.⁷³ Ezzel szemben a budapesti lapok nem egységesen ítélték meg a merénylet indítékait és elkövetését. Míg a *Pesti Hirlap* és *Pesti Napló* hallgatott ez ügyben, az *Est* és a *Budapesti Hirlap* felháborodva tiltakozott a fiumei olaszok vádjai ellen.⁷⁴ A *Népszava* pedig lényegében hitelt adott az autonomisták orgánuma által leközzölt információknak.⁷⁵ Sőt, a trieszti *Piccolo* március 23-ai számában megjelent jegyzőkönyvet is fontosnak tartotta megismertetni olvasóival. A lap szerint a jegyzőkönyv Scipioni Novelli anconai ügyvéd előtt tett

⁶⁸ AMSF. Fondo Esodo Giuliano-Dalmata, 64. bis. 4/7. „La Bomba.” 1914. március 23.

⁶⁹ Igazságügyi miniszter a belügyminiszternek. Bp., 1914. jún. 6. MNL OL K 149 62. d. 1914. 32323.sz. 1914. I.M.– III.

⁷⁰ Miniszterelnök a fiumei m. kir. ügyészségnek Zanella Rikárd ellen megindítandó bünvádi eljárás tárgyában. MNL OL K 26 995. cs. 1914. XXVII. t. 4258/1914 (2953. a. sz.); A fiumei m. királyi ügyészség a belügyminiszternek. Fiume, 1914. jún. 12. MNL OL K 149 62. d. 1914. 1008. k.ü.sz./r. P. 1914.

⁷¹ Uo.

⁷² Wickenburg István kormányzó a honvédelmi miniszternek. Fiume, 1914. okt. 11. DAR JU 5. Eln. ir. 159./1914.

⁷³ Lo scandolo della „bomba” commentato dalla stampa. La Bilancia, 1914. március 24.

⁷⁴ A fiumei bomba. Budapesti Hirlap, 1914. március 6.; A „La Bomba” rágalmai. Budapesti Hirlap, 1914. május 8.

⁷⁵ A határrendőrség vetette a fiumei bombát? Népszava, 1914. március 27.

vallomása alapján készült, amelyben a bútorgyáros a határrendőrségi fogalmazóval és az anarchista vezérrel való egyezkedését ismertette.

A jegyzőkönyv azt sugallta, hogy Scipioni Beusterien Erik megbízására kereste fel az anconai anarchista vezért, és szervezte meg a merényletet. A *Népszava* tudósítása szerint Scipioni úgy nyilatkozott, hogy Beusterien a robbantással az Autonóm Párt vezetőit kívánta ellehetetleníteni, s egyben előléptetését előmozdítani. A határrendőrségi fogalmazó Scipioninek az autonomistáknak címzett levelekért cserébe állítólag jelentős anyagi jutalmat és magyar állampolgárságot helyeztet kilátásba, s a szervezkedést maga Wickenburg kormányzó is jóváhagyta.

A jegyzőkönyv szerint Beusterien a merénylet végrehajtására két büntetett előéletű olasz állampolgárt ajánlott Scipioni figyelmébe, Arduino Bellellit és Umile Pasqualet, és abban is megállapodtak, hogy az elkövetőt nem fogják letartóztatni.⁷⁶ Az előzetes megállapodás ellenére a hatóságok mégis őrizetbe vették Bellellit, ráadásul Beusterien Scipionit is le akarta fogatni. A férfi a letartóztatást úgy kerülte el, hogy az összeesküvés leleplezésével fenyegette meg a határrendőrt. Ezt követően Késmárky – talán az ügy elkendőzése érdekében – végül Anconába küldte Scipionit, hogy az anarchista vezértől végre megszerezze a kompromittáló leveleket. Az anconai jegyzőkönyvben Scipioni állítólag azt is elismerte, hogy vádlottként való kihallgatása után már nem hitt többé a határrendőrségnek, így mindenről értesítette Icilio Bacichot.⁷⁷

A *Népszava* egy másik számában a fiumei *Tengerpart* egy cikkét is ismertette, amelyben az Riccardo Gigante politikai állásfoglalását részletezte. A cikk felhívta a figyelmet arra, hogy Gigante azzal az indokkal, hogy olasz ember magyar törvényekre nem esküszik, egyszer már visszautasította a képviselőtestületi tisztséget,⁷⁸ később pedig a fiumei ügyészség hazaárulás gyanújával vádat is emelt ellene.⁷⁹

A határrendőrség Scipioni előállítására érdekében intenzív körözést folytatott és Késmárky úgy vélte, hogy a férfi legközelebb albániai pénzhamisítási botrányban kíván közreműködni. Igaz, az igazságügyi miniszter a határszéli rendőrkapitány

⁷⁶ Érdemes megjegyezni, hogy Beusterien Pasquale Umilével együtt a fiumei törvényszék előtt tanúként lett kihallgatva. A határrendőrségi fogalmazó vallomásaiban tagadta Scipioni vádjait, és elsősorban a férfi kezdeményező-készségét igyekezett kiemelni. Elmondása szerint ugyanis Scipioni önként kereste fel, hogy figyelmeztesse a kormányzóság ellen készülő támadásra, és maga ajánlkozott a merénylet értelmi szerzőinek felkutatására is. Beusterien hangsúlyozta, hogy a férfi pénzkérő levelei után kezdtek gyanakodni, hogy a merénylet nem más, mint Scipioni anyagi haszon reményében kitalált terve. A fiumei bombavető pöre. Egy évi fogházra ítélték. *Népszava*, 1914. június 27.

⁷⁷ A fiumei merénylet. *Budapesti Hírlap*, 1914. március 24.

⁷⁸ Wickenburg István kormányzó félhivatalos levele a miniszterelnökhöz. Gigante 1911. június 8-i nyilatkozata. Közöltetett a 127. sz. Bilanciából. *DAR JU 5. Eln. ir. 106./1914.*

⁷⁹ Olasz nacionalista tüntetés Fiumében. *Népszava*, 1914. április 2.

feltevését ahhoz már mégsem látta elégségesnek, hogy az olasz kormánynál Scipioni kiadatását kezdeményezze.⁸⁰

A felelősök büntetése

Scipionivel ellentétben Arduino Bellellinek a fiumei törvényszék előtt kellett tetteért felelnie. A per részleteiről autentikus források ugyan egyelőre nem állnak rendelkezésre, de a sajtó rendszeresen tudósított a tárgyalásokról, bár a kormánypárti budapesti lapok csak szűkszavúan.⁸¹ A fiumei lapok többsége, valamint a *Népszava* feltűnően pozitív képet festett az elkövetőről, Bellellit a körülmények áldozataként ábrázolva, aki csak eldobható eszköz volt a kormányzó és a határrendőrség kezében.⁸² Ezt a képet Bellelli vallomásának ismertetése tovább erősítette.⁸³

Az ítéletből úgy tűnik, a fiumei királyi törvényszék is tisztában lehetett Bellelli valódi szerepével. A törvényszék Arduino Bellellit a büntető törvénykönyv 421. §-ába ütköző és a 419. §. szerint minősülő ingatlanvagyron rongálás vétsége miatt egy évi fogházra, továbbá 30 napi fogházra átváltoztatható 600 korona pénzbüntetésre, és az ország területéről való örökös kitiltásra ítélte. Bellelli elfogadta a döntést, azonban a vád képviselője súlyosbításért fellebbezett.⁸⁴ Az ügy novemberben a budapesti Királyi Ítéltábla első büntetőtanácsa elé került, amely Bellellit kizárólag rongálás vétségében találta bűnösnek, büntetését pedig három hónapi fogházra és 400 korona pénzbüntetésre csökkentette, emellett a büntetést az elszenvedett vizsgálati fogsággal teljesen kitöltöttnek nyilvánította. A további fellebbezéseket már a Kúria utasította vissza.⁸⁵

Bellelli elítélésével azonban az ügy még nem ért véget. A *La Bomba* és a *La Voce del Popolo*t érintő rágalalmazási ügyekben már csak a világháború alatt született ítélet. Mivel Riccardo Gigante és Armando Hodnig a bűnvádi eljárás elől

⁸⁰ Igazságügyi miniszter a belügyminiszternek. Bizalmas. Bp., 1914. máj. 12. MNL OL K 149 62. d. 1914. 26875.sz./1914. I.M –III.

⁸¹ A fiumei bombavető. Pesti Napló, 1914. június 27.; A fiumei bombamerénylet epilógusa. Pesti Napló, 1916. május 9.; Fiumei bombamerénylet. Pesti Hírlap, 1916. június 17.

⁸² Il processo che doveva portare la luce sull'affare della bomba. Arduino Bellelli condannato a 1 anno di carcere. La Bilancia, 1914. június 26.

⁸³ Bellelli mindvégig tagadta, hogy kapcsolatban áll volna az anconai anarchistákkal, és úgy nyilatkozott, hogy a merénylet célját sem ismerte. Állítása szerint Scipioni csak a támadás után kívánta a részletekbe beavatni. Dino Rudan védő indítványozta Wickenburg István és Késmárky Dezső határrendőrségi kapitány kihallgatását annak kiderítésére, hogy Scipioninak valóban azért adtak-e 400 koronát, hogy kikutassa a merénylet értelmi szerzőit. Guido Layer ügyész azonban ellenezte a bizonyítás kiegészítését, így azt a törvényszék elvetette.

⁸⁴ A fiumei bombavető pöre. Egy évi fogházra ítélték. Népszava, 1914. június 27.

⁸⁵ A fiumei merénylet. Népszava, 1915. március 24.

Olaszországba szöktek, az 1848. évi XVIII. tc. 13. és 33. szakasza alapján a kiadók ellen indítottak bűnvádi eljárást. A *La Bomba* röpiratért Aranyos István, a Minerva nyomdai műintézet műszaki vezetője, a *La Voce del Popolo* másnapi cikke miatt pedig az autonomista lap felelős szerkesztője, Francesco Benzan került vád alá. A vádlottak mindvégig tagadták bűnösségüket, és azzal védekeztek, hogy nem is tudtak a cikkek megjelenéséről.⁸⁶ A törvényszék esküdtbírósága mindkét vádlottat bűnösnek találta rágalmozás sajtóvétségében, és egy-egy évi fogházra, valamint 3000-3000 korona pénzbüntetésre ítélte őket. Nemfizetés esetén további százötven-százötven napi elzárást helyezett kilátásba.⁸⁷ A törvényszék a viszonylag súlyos büntetést azzal indokolta, hogy bár a büntetett nem a vádlottak hajtották végre, a cselekmény elkövetőinek védőpajzsul szolgáltak.⁸⁸

A merénylet következménye és a podestáválasztások

A merénylet körüli bizonytalanságokkal egy időben a város életében egy másik fontos eseményre is sor került: a podestáválasztásra.

Wickenburg a képviselőtestületet március 25-ére hívta össze, s itt Riccardo Zanellát választották meg polgármesternek.⁸⁹ Noha a város új polgármestere a képviselőtestület előtt tartott beszédében a központi kormánnyal való békét és egyetértést hangoztatta, Wickenburg Zanellával szembeni bizalmatlansága továbbra sem csökkent.⁹⁰ A kormányzó magánlevelekben kérte feljebbvalóit, hogy a választás legfelsőbb jóváhagyását akadályozzák meg. Szerinte ugyanis Zanella mindig is „romboló elem volt, aki Fiumében ultraolasznak mutatta magát, Budapesten azonban adta a nagymagyart”.⁹¹ Zanella nyomozás során tanúsított viselkedését is kifogásolta: azzal vádolta, hogy a merénylet után Olaszországban a magyar állam fiumei képviselői ellen izgatta a sajtót és közvéleményt.⁹²

A miniszterelnök és Wickenburg közbenjárására Ferenc József nem szentesítette Zanella megválasztását.⁹³ A rappresentanza a beavatkozást a fiumei autonómia megsértésének és nyílt erőszaknak tekintette.⁹⁴ A képviselőtestület

⁸⁶ Fiumei bombamerénylet. Pesti Hírlap, 1916. június 17.

⁸⁷ Uo.

⁸⁸ Sajtópör a fiumei merényletből. Népszava, 1916. június 17.

⁸⁹ I nuovi consiglieri municipali giurano ed eleggono il Podestà. Il Popolo, 1914. március 25.; L'elezione del Podestà. La Bilancia, 1914. március 26.

⁹⁰ Il discorso del Podestà. La Bilancia, 1914. március 31.

⁹¹ Wickenburg István kormányzó a belügyminiszternek a városi elnökség megválasztása tárgyában. Fiume, 1914. márc. 31. DAR JU 5. Eln. ir. 113./1914.

⁹² Uo.; La bomba, Wickenburg e l'on. Zanella. La Bilancia, 1914. április 17.

⁹³ Belügyminiszter Wickenburg István kormányzónak Riccardo Zanella polgármesterré választása tárgyában. Bp., 1914. ápr. 22. DAR JU 5. Eln. ir. 145./1914. 2917. sz. eln.

⁹⁴ La nomina dell'on. Zanella non è stata sanzionata. La Bilancia, 1914. április 23.

mégis lemondott a városatya újraválasztásáról. A döntésben szerepet játszott, hogy Zanella figyelmeztette a testület tagjait, hogy ellenszegülés esetén Wickenburg felosztatja a tanácsot és ismét királyi biztosi felhatalmazást kap.⁹⁵ Maga helyett egy politikustársát ajánlotta, akivel előzetesen a kormányzó is egyeztetett.⁹⁶ 1914. május 2-án így Francesco Corossacot választották Fiume polgármesterévé.⁹⁷

Összegzés

Az első robbantást minden bizonnyal a Giovine Fiume tagjai követték el. Tettüket a kormány és a kormányzóság politikájával szembeni elégedetlenség és Icilio Bacich kiutasítása motiválta. A látványos tiltakozás a magyar állam központosító rendelkezései, és nem konkrét személy ellen irányult. Az a feltételezés is megalapozottnak tűnik, hogy a robbantást az Autonóm Párt jóváhagyásával hajtották végre, s felbujtásukban valamilyen módon az autonomisták is részt vettek.

A második merénylet értelmi szerzőjét nem sikerült megtalálni. A rendelkezésre álló források segítségével sem Scipioni, sem Beusterien valódi szerepe nem tisztázott, és az sem derült ki, hogy Gigante milyen forrásokra alapozta állításait.

Elvileg a kormányzó és a határrendőrség érintettsége mellett szól az a tény, hogy Scipionit büntetett előélete ellenére is megbízták, és feltétel nélkül hitelt adtak értesüléseinek. A kormányzóság az Autonóm Párt ellehetetlenítését célzó törekvéseit Wickenburgnak a város politikai életet ismertető levelei is alátámasztják. Ebben az esetben viszont természetesen felmerül a kérdés, hogy vajon a kormányzó mennyire folytatott önálló politikát, s mennyiben tekinthető kizárólag a kormány meghosszabbított kezének. Nem hagyható azonban figyelmen kívül, hogy a mindenkori kormányzó feladata elsősorban a magyar állami tekintély képviselése és a központosítás keresztülvitele volt Fiumében, s így szükségszerűen konfrontálódott a város különleges jogállásának és autonómiájának megőrzését kívánó elemekkel. A legista képviselőtestület felosztatása jól mutatja, hogy 1913-ra ezek az ellentétek már áthidalhatatlannak bizonyultak, s hogy egy esetleges arany középútnak nem volt realitása. Wickenburg viselkedését Zanellával való feszült személyes viszonya is befolyásolta, melynek csúcspontjaként a kormányzónak sikerült elérnie, hogy a fiumei politikust 1914-ben a keleti frontra vezényeljék.

⁹⁵ Il Consiglio municipale elegge il nuovo podestà. Il Popolo, 1914. május 3.

⁹⁶ Wickenburg mindvégig remélte, hogy Corossac képes lesz Zanellától függetlenedni, és önálló, együttműködőbb politikát folytatni. Wickenburg István kormányzó a belügyminiszternek Corossac választott polgármester megerősítése tárgyában. Fiume, 1914. jún. 7. DAR JU 5. Eln. ir. 177./1914.

⁹⁷ Corossac polgármesterré történt megválasztása tárgyában. Fiume, 1914. máj. 2. DAR JU 5. Eln. ir. 153./1914.

A magyar hivatalnokokra vetülő gyanú azonban nem elégséges a kérdés eldöntéséhez, mivel Késmárky hivatalos jelentésében határozottan azt állította, hogy a határrendőrséget a robbantások kapcsán megtévesztették. Arra azonban már ő sem adott minden kétséget kizáró választ, hogy ki, vagy kik álltak a második robbantás mögött.

BOMB ATTACKS AGAINST THE GOVERNOR'S OFFICE AT FIUME
(1913–1914)

by Ágnes Ordasi

SUMMARY

According to the terms of the provisory act ratified on 28 July 1870, the governor of Fiume headed the government administration of the city of Fiume and the maritime parts of Hungary-Croatia, and thus his person represented Hungarian state authority there. As all his activities were regarded as authorised by the central government, every atrocity directed against either his person or his office qualified as a seditious act. The present paper explores the causes and effects of the most extreme of such atrocities: the bomb attacks of 1913 and 1914. Rather than focus on the culprits themselves, it draws attention to the several-decades-long conflict that set the governorship and the local political elite against each other, the latter jealously guarding their city's political autonomy against the centralising policies of the government.

